

II 9059

Protoplaste Bibliotecii
Universității Iași

II-9059

4094/I

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4014

I

CONCEPTIA MATERIALISTA A ISTORIEI

137 / 908

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

10/11/2011

~~1970~~
~~1971~~
C. DOBROGEANU — GHEREA

CONCEPȚIA MATERIALISTA A ISTORIEI

CONFERINȚĂ

ȚINUTA LA «CERCUL STUDIILOR SOCIALE» DIN BUCURESCI

EDIȚIUNEA II.

763253

B.C.U. IASI

BUCURESCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŪ

59 Strada Berzei 59

1892

REINREGISTRAT

26 JAN. 1944

Biblioteca Universitatii Cluj

4014/1

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4014
I

Titlul conferinței mele este, precum s'a anunțat, «despre concepția materialistă a Istoriei». Titlul înse, ca toate titlurile de altmintrelea, nu corespunde în totul cu conferința ce voi desvolta înaintea dumnea-voastră. Ar fi fost mai bine, poate s'o intitulez «concepția materialisto-economică a Istoriei» ori și mai bine «momentele hotărîtoare în Istorie după concepția materialistă a Istoriei». Dar în acest caz, titlul ar fi fost, precum vedeți, prea lung și de aceea am preferat pe cel d'întîi.

Acum, înainte de a abordă subiectul ce mi am propus, înainte de a vorbi despre concepția *materialistă* a Istoriei, sînt nevoit să spun cîte-va cuvinte despre alte concepții, cari aș precedat'o ori cari acuma chiar îi dispută dominarea în filosofia Istoriei.

Primă concepție istorică e de sigur concepția teologică. După această concepție, acela care guvernează într'un mod arbitrar și absolut Istoria omenirei, e D-zeu. Ori-ce întîmplare istorică, ori-ce schimbare în mersul omenirei, își găsea explicația în voința dumnezeiască.

Să-mi dați voe să nu mă ocup de loc de această concepție: ea și-a trăit traiul; a o combate ar fi, cum zice francezul, *enfoncez des portes ouvertes*.

A doua concepție, care a domnit multă vreme în filosofia Istoriei, e concepția idealistă, metafizică, spiritualistă. Aceasta vedea cauza întregii Istории, momentul hotărîtor în mișcarea istorică a omenirei, în *idee* ori în *spirit*, un spirit mai mult sau mai puțin transcendent, absolutamente liber, nesupus legilor universale, nesupus determinismului universal, ci mai curînd guvernînd el, spiritul, aceste legi.

În parte, greșala acestei teorii se explică prin următoarea iluziune psihică.

Cine e chemat să ne dea explicație tuturor fenomenelor naturale și sociale? Cine e chemat să explice, să judece care e factorul hotărîtor în Istoria omenirei? Evident că intelectul, spiritul omului. Spiritul trebuie să chibzuiască, să judece, să hotărască. Și Românul, cum știți, are o vorbă: «cine 'mparte, parte-și face». Așa a făcut și intelectul. Chemat să judece care e factorul hotărîtor în mersul omenirei, el s'a erijat pe sine în acest factor, ba mai mult, prin aceeași iluziune psihică, s'a erijat în factorul suprem al universului întreg, nesupus legilor universale, ci cîrmuind el aceste legi.

Despre această concepție iarăși nu voi vorbi, căci și dînsa și-a trăit traiul, e cum ar zice germanul «*ein überwundener Standpunkt*».

Nu mă voi ocupa, deci, decît de concepțiile științifice, științifice cel puțin în metoda lor.

Care este caracteristica acestor din urmă con-

ceptii? Ceea ce caracterizează concepțiile științifice ale Istoriei și le deosebește de concepțiile teologice și metafizice, e că cele științifice admit determinismul universal. Ele admit că tot universul e supus unor legi imuabile, nestrămutate și că omenirea, intelectul ei, Istoria, totul nu face excepție, fenomenele sociale ca și cele naturale sunt de o potrivă supuse legilor universale, determinismului universal.

Dar determinismul universal nu ne dă încă răspunsul la cele ce ne interesează acum în special. Căci determinate sînt toate fenomenele, fie fizice, chimice, biologice, fiziologice ori psihologice; determinate sînt și fenomenele istorice. A ceea ce înseamnă ne interesează acum în special, este *cum și de cine* sînt determinate fenomenele acestea, istorice. Sau, cu alte cuvinte, care sînt cauzele, sau care e cauza prefacerilor sociale, schimbărilor istorice; care e esența procesului istoric, care e resortul Istoriei, dacă mă pot exprima astfel? Ei bine, răspunsurile date acestor întrebări se cheamă tocmai *concepții istorice*.

Dar concepțiile istorice științifice sînt și ele felurite. Să trecem în revistă cîte-va din ele înainte de a ajunge la aceea care ne interesează în special.

După unii, cauza principală și determinantă a întregii mișcări a omenirii sînt factorii istorici ei înșiși; prin acțiunea și prin influența lor reciprocă, ei dau direcția, ei hotărăsc mersul istoric

al omenirii. De exemplu: Morala e un factor istoric, intelectul și cunoștințele științifice sint și ele un factor, politica, instituțiunile politice asemenea, și așa mai departe. Toți acești factori influențează unul asupra altuia; morala influențează asupra intelectului, intelectul asupra moralei, amindouă asupra politicei, politica asupra lor și așa mai departe.

Precum vedeți, această concepție cuprinde un adevăr netăgăduit, aproape banal; dar nu ne dă nici un răspuns la întrebarea noastră ci numai o tautologie banală. În adevăr, ce căutăm noi? Căutăm factorul hotărîtor al Istoriei. Or, mișcarea istorică constă tocmai din suma factorilor istorici și din reciproca lor influență. Ast-fel dar, cînd la întrebarea: «care e factorul hotărîtor al Istoriei?» ni se răspunde; «factorii istorici și influența lor reciprocă», e tot una ca și cum ni s'ar răspunde: «factorul hotărîtor al Istoriei e Istoria!»

Dar dacă această concepție ne dă un răspuns fals, metoda întrebuițat de ea, căutînd răspunsul chiar în Istorie, e foarte adevărat. Pentru că, în adevăr, în erarhia știinților Istoria și filosofia ei e știința cea mai superioară. O știință mai înaltă, în care am putea căuta răspunsul, nu există, deci tot în ea trebuie să-l căutăm. Concepția teologică și idealistă nu face tot ast-fel, ci negasînd o știință superioară care să dea explicația fenomenelor istorice, ea a inventat *ce-va* superior, pe D-zeu. Dar noi, cari nu mai credem în iluzii, suntem nevoiți

să căutăm explicația în înșiși factorii istorici. Și dacă, *cu toți factorii*, ajungem la o tautologie banală, trebuie să căutăm *nu* factor ori o grupă din ei, nu suma tuturor.

Cam așa au și făcut, într'un mod conscient ori inconscient mai toți istoricii, filosofii Istoriei, sociologii ori simplii diletanți. Toți au căutat acel factor care ar putea da explicația întregii istorii a omenirii. Așa, spre pildă, pentru unii *factorul politic* e momentul hotărîtor; instituțiunile politice, pentru aceștia dominează și hotărăsc întregul mers al omenirii. Pentru un Conte, Mill ori Buckle e dezvoltarea intelectului, spiritului, cunoștinților. Buckle, afară de factorul intelectual, mai adaogă și un alt factor, mediul climatic, pozițiunea geografică.

După Spencer, factorul hotărîtor e nu intelectul ci pornirile, sentimentele, pasiunile; după Fustel de Coulanges, credințele religioase sînt acelea care în Roma veche au hotărît felul familiei, relațiunile economice între stăpîn și rob, instituțiunile politice etc.

După Taine, principalul e mediul, rasa, caracterul fiziologic și psihologic al oamenilor d'într'o anumită societate. Acest caracter hotărăște forma instituțiunilor, credinților, moralei, dreptului, literaturii etc.

Pentru Gumplovicz factorul hotărîtor, care determină mișcarea istorică a omenirii, e lupta între grupele sociale (grupe etnice, de rasă, clase sociale etc.).

Pentru Bastian, cugetarea e factorul primar și esențial, înse nu cugetarea individuală ci cugetarea socială, cugetările popoarelor (Völkerge-danken, Gedanke der Gesellschaft).

Pentru darwiniști, cari au introdus darwinismul în sociologie *tale-quala*, factorul de căpetenie e lupta pentru traiu, selecțiunea naturală.

În cit, precum vedeți, concepțiile istorice cari tind a ne lămuri factorul principal, cauza întru cât-va a întregului mers al omenirii, sînt multe și nici nu le-am enumerat pe toate.

Una din aceste concepții, cea mai adîncă și cea mai vastă, după părerea mea, e concepția materialistă, care va face subiectul acestei conferințe.

Acum 40 de ani, concepția aceasta a fost formulată de Karl Marx, genialul fondator al socialismului științific, împreună cu Fr. Engels, co-laboratorul său; iar peste 20 de ani, marele savant antropolog american, Lewis Morgan, a descoperit aceeași teorie — fără să cunoască pe Marx — și i-a dat o bază de fapte, o bază inebranabilă în marea-i lucrare *Ancient Society*... (societatea veche).

* * *

După concepția materialistă, factorul hotărîtor în mersul istoric al omenirii n'a fost nici intelectul nici pornirile și pasiunile omenești ci bazele materiale ale societății, modul de produ-

cere și de împărțire a produselor trebuincioase traiului. După cum psihologul caută și găsește explicarea vieții psihice în organizația fiziologică a individului, tot ast-fel un sociolog poate găsi explicația vieții sociale în economia socială, care e fiziologia societății. Și după cum toată viața sufletească a unui individ e condiționată de organizația lui fiziologică, tot ast-fel întreaga viață a societății (morală, gândirea, instituțiunile ei juridice și politice etc.) sunt condiționate și hotărâte de organizația economică a societății, de modul cum se produc și se distribuie bogățiile în societate. Intr'un cuvînt, mersul economic, procesul economic hotărăște întreg procesul istoric al omenirii.

La o anumită treaptă de dezvoltare economică, atunci cînd munca devine mai rodnică, atunci cînd bogățiile ajung mai îmbelșugate, se creează clasele sociale cu interese protivnice și intrînd în luptă între ele.

Lupta acestor clase dă conținutul Istoriei. Dar clasele ele înse-le și lupta aceasta a lor la fie-care epocă sînt hotărâte de modul cum la epoca aceea se produc și se distribuie bunurile materiale.

Ast-fel dar, procesul economic hotărăște viața socială de-a lungul Istoriei întregi și o parte din vremea preistorică.

Iar întru cit privește începuturile cele mai depărtate ale omenirii, vremea cînd nici nu exista

un proces economic propriu zis, pentru această departată preistorie momentul hotărîtor, factorul principal al dezvoltării a fost însă-și producerea oamenilor, felul relațiilor sexuale, forma organizației familiare.

Iată, în cite-va cuvinte, concepția materialistă. Ea poate părea la prima vedere foarte stranie, după cum foarte stranie a părut și teoria darwinistă.

* * *

Innaintea de a urma cu dezvoltarea acestei concepții, să vă citez în cite-va rînduri cum unul din creatorii ei chiar, Fr. Engels, o formulează:

«După concepția materialistă, momentul hotărîtor în Istorie este de două feluri: pe de o parte producerea de lucruri trebuincioase pentru traiu; lucruri de hrană, îmbrăcăminte, locuit și uneltele trebuitoare pentru îndeplinirea altor scopuri; pe de altă parte producerea oamenilor înșiși, reproducerea speciei. Instituțiile sociale sub care trăesc oamenii dintr'o perioadă istorică anumită și dintr'o țară anumită, sunt hotărîte prin amîndouă felurile de producere: prin treapta de dezvoltare a muncii pe de o parte și pe de alta prin familie. Cu cit munca este mai puțin dezvoltată, cu cit este mai mărginită citimea producătorilor ei, cu atita organizația socială se arată mai predominantă de legătura sexuală.»

Iar cu cit se dezvoltă forțele economice, in-

strumentele de muncă, productivitatea muncii, cu atât factorul acesta rămâne esențialul care condiționează întregul mers istoric al omenirii. Acesta e, după concepția materialistă a Istoriei, factorul hotărâtor, ori, cum zice Engels, momentul hotărâtor în Istorie. Acest moment e, deci, de la început: mai ales organizarea relațiilor sexuale, organizarea familiei; pe urmă: mai ales viața economică, felul de producere și distribuire a bogățiilor.

Să spunem câte-va cuvinte despre cel d'întîi:

De la începutul omenirii, un început care se pierde în întunerecul trecutului și asupra căruia nu putem avea de cît indicațiuni indirecte, relațiunile sexuale între selbaticii ce se strîngeau într'un fel de trib, n'aũ fost supuse la nici o regulă. Toți bărbații trăiau cu toate femeile, părinții cu copii, fără nici o regulă, ca la animale. Cîte puțin înse a 'nceput să se organizeze familia.

Prima formă a familiei organizate, a fost familia între rude de sînge. Toți membrii tribului dintr'o generație constituiau o familie. Toți bărbații acestei generații aparțineau tuturor femeilor aceleia-și generații și femeile aparțineau bărbaților. Copiii acestei familii mixte erau socotiți de frați și surori între ei, și aceasta mai mult sau mai puțin pe drept cuvînt, de oare ce copiii puteau să știe cine le e mamă, dar nu și cine le e tată. Acești frați și aceste surori formaũ între ei o a doua familie: iară-și toți bărbații și toate femeile din această

generație aparțineau unii altora. Copiii lor, iară-și, frați și surori între ei, formau a treia familie, și așa mai departe. Așa că, dacă luăm trei generații, toți bunicii și toate bunicile în trib formează o familie, toți tații și toate mumele o altă familie, toți copiii o alta. Ast-fel dar, în această primă familie organizată, părinții sunt excluși deja din relațiile sexuale cu copiii lor.

Această escludere merge mai departe și încep să fie excluși din conviețuirea sexuală frații cu surorile din aceea-și mamă, pentru că precum am zis, în această familie primitivă nu se putea ști cine cu cine e frate ori soră după tată. Această a doua escludere, puțin câte puțin a produs familia *puanalua*, pe care o găsim în Hawai.

Familia aceasta e următoarea :

Un număr de femei surori, vere primare, secundare, etc., sînt femeile comune unei grupe, de bărbați, cari sînt bărbații comuni ai lor. Între acești bărbați inse nu poate figura nici un frate de sînge al vre unei femei; pe de altă parte un grup de bărbați frați, veri primari, secundari etc., sînt bărbații comuni unui grup de femei, dar între aceste femei nu este nici o soră a vre unui bărbat. Ast-fel în familia *puanalua* sunt excluși din relațiile sexuale frații și surorile.

Această escludere a mers mai departe și, spre pildă, la Irocheji și alte triburi, conviețuirea sexuală e interzisă între toate rudele, ori cit de depărtată ar fi fost înrudirea. Așa la barbari es-

cluderea conviețuirii între rude a ajuns mult mai departe de cît chiar la noi, unde e permisă căsătoria nu numai între veri mai depărtați, dar chiar între veri primari.

Care a fost acea forță oarbă care a hotărît începuturile organizării familiei? A fost o lege naturală din domeniul biologiei, *selecțiunea naturală*, legea formulată de Darwin. Triburile, în cari a 'nceput să se organizeze familia și să se escludă de la relații sexuale mai întiiu pe părinți, apoi pe frați, produceau membri de ai tribului mai puternici, mai înarmați în lupta pentru existență de cît triburile, în cari nu se organizase familia, în cari nu se făcuse escluderea aceasta.

Așa dar, organizația familiei și evoluția ei a fost factorul hotărîtor în desvoltarea vieței societăților omenești de la începutul desvoltării lor. Mulțumită acestui factor, specia omenească a ajuns mai puternică fizicește și intelectualicește, a 'nceput să aibă influență asupra naturii înconjurătoare, de care era stăpinită într'un mod absolut, a 'nceput o serie de victorii asupra naturii, o serie de invenții de instrumente de muncă, arcul și săgeata, olăria, domesticirea animalelor, etc. Și cu cît crește productivitatea muncii, cu cît cresc bogățiile, cu atîta acest factor economic devine într'un mod hotărîtor factorul principal, momentul hotărîtor al Istoriei, iar familia—de și fiind, bine 'nțeles, un factor de o mare importanță — începe totu-și să joace deja un rol mai

supus. Factorul hotărîtor înse devine, înc'odată, baza materialo-economică a vieții sociale, modul de producere și de distribuire a bogățiilor, relațiunile economice. Și pentru a fi mai scurt, am să numesc această viață economică *procesul economic* al societății.

Pentru a dovedi înriurirea și forța acestui factor în dezvoltarea istorică, ar trebui să facem împreună analiza întregii Istории a omenirii, aplicînd la această analiză concepția materialistă. Bine 'nțeles, aceasta n'o putem face într'o singură conferință. De aceea ne vom mulțumi cu cite-va exemple și încă dezvoltate cit se poate de pe scurt.

Să luăm ca prim exemplu pozițiunea femeii în familie și societate.

Timp foarte îndelungat toți istoricii au crezut că pozițiunea femeii în familie și societate a fost cu atita mai rea cu cît ne adîncim mai mult în trecut; că familia s'a început prin aservirea, prin sclăviea femeii. Bachofen a fost cel d'intiū care a demonstrat falșitatea acestei credințe, descoperind așa numitul de iel «Muterrecht» (gynaikokratie). Bachofen a descoperit o stare a familiei în care capul familiei nu era bărbatul, ci femeia.

Marea cantitate de fapte strinse de Bachofen pentru sprijinirea tezei sale, lucrările de mare însemnătate făcute în urma lui, au întărit această descoperire, au arătat că precăderea femeii în familia primitivă nu e un fapt exclusiv, găsit la

vre-un trib și datorit unor împrejurări excepționale, ci e o stare anumită prin care a trecut omenirea în general, aș zice că la un anumit grad de dezvoltare în familii primitive stăpîna e femeia și nu bărbatul.

Să vedem cum s'ar putea explica faptul acesta atît de straniu la prima vedere. Cum s'ar explica faptul că la un trib selbateg, în vechime, pozițiunea femeii în familie și societate a fost mai bună de cît pozițiunea ei în cea mai mare eflorescență a civilizațiunii grece; cum s'ar explica faptul că pozițiunea femeii în familie și societate la Irochezii de azi e superioară pozițiunii femeii în unele națiuni civilizate tot de azi.

Evident că faptul acesta, straniu la prima vedere, nu poate fi explicat prin teoriile lui Buckle ori Spencer; evident că, dacă progresul cunoștințelor ori al simțimintelor ar fi factorul hotărîtor în dezvoltarea omenirii, atunci pozițiunea familială și socială a femeii ar trebui să fie mult mai bună la popoarele civilizate, de cît la cele barbare, pe cînd de fapt, în parte cel puțin, se întîmplă contrariul.

Explicarea înse ne-o dă concepția materialistă a istoriei.

După cum ați văzut, în familia primitivă: promiscuă, puanalua etc., prin felul organizării familiale, se putea ști cu siguranță numai cine e mama copiilor din trib, nu înse și cine e tatăl. Evident dar că femeile trebuia să aibă o pozi-

țiune superioară în familie față cu bărbații. De altă parte factorul material, economic, viața materială a triburilor primitive nu se opunea ci chiar lucra în aceeași direcție : cită vreme munca a fost foarte puțin productivă, cită vreme n'au existat încă instrumente mai puternice, atita vreme munca bărbatului în afară de casă n'a fost mai rodnică, mai importantă de cit munca femeii din casă : vînătoarea foarte puțin sigură cu arcul și cu săgeata era tot așa de puțin roditoare ca și munca femeii a casă ; ast-fel dar femeea în gospodăria triburilor era un factor economic tot așa de important — dacă nu și mai important — ca și bărbatul.

Dar oamenii au progresat economicește și, cu cît se îmbunătățeau instrumentele de muncă, instrumentele de vînătoare, domesticirea animalelor, instrumentele de agricultură, etc. etc., cu cit deci munca făcută de barbat ajungea mai importantă față cu cea făcută de femeie, cu cît bărbatul se făcea un factor economic mai însemnat de cît femeea și cu cît creștea bogățiile economice, cu atita scădea înriurirea femeii în familie și societate (trib), până ce, la un anumit grad de dezvoltare economică, precumpănirea femeiască face loc precumpănirii bărbătești, moștenirea în linie femeiască se preface în moștenire în linie bărbătească, spița neamului (*Abstammung*) în loc să se socotească după femeie, incede să se socotească după bărbat ; intr'un cuvînt «das Mutter-

recht» se schimbă în «das Vaterrecht», «Gynai-kokratia» în «Androkratie»; — și ast-fel se săvâr-sește robirea și aservirea sexului femeesc prin sexul bărbătesc, aservire care durează de mii de ani. Distrugerea dreptului femeii a fost ruina istorică a sexului femeesc: «Der Umsturz des Mutterrechts war die weltgeschichtliche Niederlage des weiblichen Geschlechts», zice cu drept cuvânt Engels. *x p. 2*

Iar pornirea către emanciparea femeii, către egalizarea socială a sexurilor, care după mii de ani de robie începe să se agite în vremea noastră, se datorește tot dezvoltării economice,

Marea industrie modernă distruge familia patriarhală, scoate pe fată și pe femeie din casă și le aruncă în fabrici, unde le face factori economici tot așa de importanți ca și bărbații: aceasta se întâmplă în proletariatul muncitor. În proletariatul intelectual se petrece acela-și proces: proletare intelectuale devin profesoare, funcționare, doctori etc. etc., deci ajung iară-și factori economici tot așa de însemnați ca și bărbații. Ast-fel dar, prin dezvoltarea economică modernă în proletariatul modern fie muncitor, fie intelectual, femeia devine un factor economic tot așa de important ca și bărbatul: de aci deci principalminte pornește mișcarea de emancipare a femeii, o mișcare ce, de sigur, se va încorona cu un deplin succes, însă într'o altă organizare socială.

Ast-fel dar, concepția materialistă a istoriei

ne arată cauzele cari au determinat preponderența sexului femeesc la triburile primitive (gynaikokratie); cauzele cari au determinat distrugerea preponderenței femeiești și înlocuirea ei prin preponderența bărbătească (androkratie) și în sfârșit cauzele cari, în societatea contemporană nouă, determină mișcarea spre egalizarea sexurilor.

* * *

Să luăm acum un alt exemplu și anume *dezvoltarea Americii*, ori mai ales a Statelor-Unite din America.

Dezvoltarea socială a Americii e mai ușor de studiat, pentru că s'a făcut într'o vreme mult mai scurtă, s'a făcut dinaintea ochilor citor-va generații.

Primii coloni debarcați în America au găsit pământ întins, roditor, nestăpinit de nimeni. Fiecare a luat atîta pământ cit putea lucra cu familia lui. S'ar părea că nici nu se poate mai mare fericire. Inse după cinci, șase generații, acești coloni se lasă de proprietățile individuale, se asociază în comune semi-colectiviste, asemănătoare cu *marca* germană. După cite-va generații, aceste comune se desfac iarăși în folosul proprietății individuale și tot o dată iea o colosală întindere robiea negrilor, cari—după alte cite-va generații—sunt liberați după un război sîngeros al unei părți din America împotriva celei-l-alte.

Incercați acum, dacă puteți, să explicați acest proces istoric prin concepția lui Buckle, Spencer etc. etc. O proprietate individuală, care în curînd trece în proprietate colectivă, care iară-și trece în individuală și urmașii colonilor puritani—cari fugiseră de apăsare politică și religioasă—oameni, cari cei di'ntîiū au declarat drepturile omului, libertate, fraternitate etc., introduc și organizează o robie și un comerț de robi, pe cari l'ar fi invidiat și barbarii vechi. Ce explicație ar putea să ne dea Buckle, care crede că factorul hotărîtor în istorie e progresul cunoștințelor, ori Spencer, pentru care acela-și factor e progresul sentimentelor?

Explicarea o găsim numai studiînd acest proces istoric, numai socotînd ca factor hotărîtor procesul material, economic.

Intr'adevăr.

Primii coloni debarcați, cu toate că aveau la dispoziție atîta pămînt cît puteau lucra, nu puteau trăi de cît în mizerie din cauza izolării, din cauza lipsei de diviziune a muncii. Lupta cu natura încunjurătoare ca și lupta cu Indieni (Pieile Roșii) trebuia de o potrivă să-i silească a se grupa în comune semi-colectiviste, în felul *Mărcei* germane, care s'a alcătuit cam în acelea-și condițiuni.

O dată alcătuite aceste comune, au început să prospereze, s'au îmbogățit, s'a mărit diviziunea muncii, s'a împuternicit schimbul, deci comerțul, și tot o dată s'a născut o neegalitate de averi

chiar în sinul comunei, ceea ce era cu puțință pînă la un punct din cauză că comuna era numai pe jumătate colectivistă.

Dar tot acești factori economici (îmbunătățirea instrumentelor de muncă, creșterea populației, a diviziunii muncii, a schimbului, neegalitatea relativă a averilor) au fost principalii factori cari au dizolvat *Marca* germană: tot ei au dizolvat și comuna americană. La distrugerea comunei au lucrat acei membri ai comunei americane colectiviste, cari erau mai puternici, mai bogați, pentru că proprietatea individuală li servea numai lor.

Inse, după dizolvarea comunei, acești privilegiați s'au găsit într'o pozițiune mult mai dezavantajoasă de cit cei din Europa de altă dată.

În Germania, spre pildă, după ce s'a dizolvat *Marca* (comuna), cei mai privilegiați, mai bogați, mai puternici — acei cari aveau instrumente de muncă, ateliere, pămînt acaparat — au găsit imediat forțe exploatabile în membrii mai săraci ai foastei comune, cari ajungeau cu atîta mai mlădieuși cu cit nu mai era comuna cu instituțiile comunale pentru a-i ocroti. În America înse, după dizolvarea comunei, se găseau încă atîtea întîinderi colosale de pămînt liber, în cit cei săraci puteau lucra și preferau chiar să lucreze pentru dinșii, nu pentru stăpîni. În cît cei ce acaparaseră moșii întinse, cei ce aveau plantații de trestii de zahăr, ateliere etc. etc., aveau acum instrumente de muncă dar n'aveau brațe, pentru că n'aveau de

unde să le ia. Față cu această colosală lipsă de brațe, față cu această nevoie economică, străne-poții puritanilor, republicani *pur sang*, au ajuns cei mai aprigi sclavagiști și au organizat robiea cu o cruzime și pe o scară atât de întinsă în cit au lasat în urmă pe selbateci și pe barbari.

Sub regimul sclavagist au început iarăși să crească enorm bogățiile Americanilor (de astă dată numai ale unei minorități, stăpînii de robi), populația a prins a crește foarte tare și cu atita mai tare cu cît o ajuta la creștere și imigrația din Europa, industria a luat un avint foarte mare. Dar cu cît creștea populația, cu cît producția se făcea mai sistematică și mai științifică, cu atita sclavagiul negrilor ajungea mai puțin folositor, ajungea mai de prisos: un sclav și mai ales un sclav negru e un lucrător prost, cu atit mai mult într'o producție mai înaintată, mai științifică. Afară de aceasta, pentru sclavi trebuie o mulțime de supraveghetori la lucru, de paznici să nu fugă etc; apoi pieirea unui sclav e o pierdere mare pentru stăpîn. In toate aceste privințe un lucrător salariat e mai convenabil. Cind deci înmulțirea populației prin nașteri și imigrare a creat un stock mare de proletari liberi de rasă albă, sclavagiul a trebuit să cază, ne mai fiind economic. Și cu cît ajungea sclavagiul mai de prisos — și chiar vătămător economic — cu atita creștea și mișcarea aboliționista, care s'a sfîrșit prin desființarea robiei.

Savantul și mult talentatul economist italian *Achille Loria*, care a făcut această analiză a dezvoltării Americii, cu drept cuvânt găsește că această dezvoltare americană distruge teoria lui Buckle, după care evoluția economică a societății e determinată de evoluția cunoștințelor, a științei, a inteligenței. Un fervent aderent înse al lui Buckle, un tânăr învățat, Guglielmo Ferrero, răspunde lui Loria că chiar faptele expuse de acesta arată că Buckle a avut dreptate, pentru că, zice Ferrero, «dacă Englezii cari s'au dus în America ar fi avut toți geniul unui Spencer, ei ar fi avut cu totul altă istorie... Greșeli făcute sunt inevitabile pentru omenirea prezentă dar o omenire de zece ori mai inteligentă nu le-ar fi săvârșit». De aici urmează, după Ferrero, că Buckle a avut dreptate crezând că inteligența și progresul cunoștințelor sînt factorul hotărîtor al întregii vieți istorice în general și al vieții economice în special.

De multe ori și slăbiciunea argumentelor protivnicilor unei teorii arată, într'un mod indirect, puterea și veracitatea teoriei.

În adevăr.

Loria examinînd dezvoltarea istorico-socială a Americii, arată că dezvoltarea aceasta a fost condiționată de procesul economic și nici de cum de inteligența oamenilor ori de dezvoltarea cunoștințelor omenești. «Da, zice Ferrero, dar dacă oamenii ar fi fost de zece ori mai inteligenți, ori

dacă ar fi fost toți genii, atunci ar fi fost alt-fel.»
«Foarte bine, ar putea să-i răspundă Loria, se înțelege că dacă toți oamenii ar fi genii ori semi-zei, atunci ar fi altă socoteală, dar noi nu observăm și nu studiem procesul istoric al unei omeniri imaginare, ci al omenirii reale, așa cum a fost ea, așa cum a trăit ea în realitate. Și în această omenire reală procesul economic hotărăște mersul istoric al omenirii.»

Cum vedem, argumentele lui Ferrero sînt nu slabe ci naive și copilarești. Și dacă un om cult nu găsește alte argumente, apoi și aceasta vorbește în folosul teoriei pe care o combate.

* * *

Să trecem acum la un exemplu de altă natură.

Să luăm societatea medievală la un timp anumit al dezvoltării sale, cu comunele ei rurale în cari se păstrasera încă remășiți din comunismul primitiv.

În aceste comune rurale se produceau mai toate cele necesarii comunei. Ceea ce se producea se consuma în mare parte în comună; cu alte cuvinte, în comună se produceau valori de întrebuințare și nu valori de schimb, nu mărfuri. Aceste comune rurale erau foarte izolate unele de altele din cauza lipsei de căi de comunicație. Meseriașii și micile stabilimente manufacturale exi-

staū în orașe. Patronii acestor stabilimente și comercanții formaū începuturile clasei burgheze menite să ajungă 'n viitor clasa precumpănitoare. Clasa dominantă de atunci sunt feodalii.

Ce a hotărit prefacerea acestei societăți feudale în societatea burgheză modernă? Să vedem. În această societate feudală începe, ori, mai bine zis, urmează a se dezvoltă producțiunea economică; producțiunea agricolă se îmbunătățește, tot ast-fel se îmbunătățesc puțin cite puțin instrumentele de muncă în meserii. Ca rezultat: creșterea populației, îmbunătățirea căilor de comunicație, creșterea diviziunii muncii și, împreună cu aceasta, creșterea bogățiilor, creșterea producerei de mărfuri și, deci, creșterea schimbului lor.

Prin acest proces economic, se produc două fenomene importante: mai întâi se sfarmă puțin cite puțin instituțiunile semi-comuniste rurale, care nu se pot împacă de loc cu noua stare economică — cu producerea de mărfuri — se sfarmă relațiunile patriarhale de la sate și populația crescindă se concentrează mai ales în orașe. Pe de altă parte, cu cit crește producțiunea, mai ales în orașe în manufactură, și cu cit crește schimbul mărfurilor, — comerțul, — cu atita crește și puterea burgheziei, care reprezintă și stăpînește *ca* această producțiune orășenească-manufacturieră și acest comerț. Și, de aci 'nainte, ori-ce descoperire, ori ce înaintare a procesului economic slujește la întărirea clasei burgheze contra clasei feudale.

Așa, spre pildă, cînd progresul producției a permis să se construiască vase de mare puterice, corăbii mari, cînd s'a inventat compasul,— atunci, prin acest progres al producției, s'a făcut posibile călătoriile depărtate și descoperirea Americii; iar această din urmă descoperire, acest nou continent consumînd atîtea mărfuri și mai ales vîrsînd atîta aur în Europa, a avut o influență colosală asupra mersului economic al societății europene, mărind diviziunea muncii, producerea de mărfuri, comerțul și deci puterea burghezimei. Marile invenții economice, cum e *Jeny Mill*, mașina de tors, a făcut o 'ntreagă revoluție în producție, a distrus pe producătorii mici, pe torsători și țesătorii-meseriași, a concentrat ramura aceasta de producție în orașe în mina bogătașilor manufacturiști, a deplasat populația de la sate la orașe, și acestea toate au fost, negreșit, în folosul burghezimei orășenești, care devenea din ce în ce mai puternică.

Pe de altă parte, cu cît se dezvoltă, cu cît creștea această nouă stare economică, cu atîta ea se împacă tot mai puțin cu instituțiunile politico-sociale feudale. De aceea, cînd burghezimea, reprezentanta acestei stări economice, s'a simțit destul de tare, ea a intrat în luptă cu feudalismul și l'a distrus, zidind pe ruinele lui o altă stare socială,—societatea burgheză modernă. Schimbarea dar a societății feudale, a instituțiunilor feudale în instituțiuni burgheze moderne, se explică prin

procesul economic, prin dezvoltarea economică a societății.

Aice mă aștept la obiecțiunea următoare :

— «Bine, vor zice unii, e incontestabil că dezvoltarea producției, perfecționarea instrumentelor de muncă, care merge de la perfecționarea unui simplu instrument din meserie pînă la *Jenny Mill* ori pînă la mașina cu abur, schimbă întreaga alcătuire socială ; dar chiar aceste perfecționări de instrumente, chiar invențiunile și progresul procesului economic, condiționat de aceste perfecționări de instrumente, e datorit intelectului ; doar intelectul, spiritul omenesc e acela care face aceste îmbunătățiri și perfecționări în producerea economică ; este el, deci, factorul principal, resortul, dacă vroiți, al omenirii.»

Cum vedeți, obiecțiunea e foarte serioasă. Cu toate acestea nu-i mai puțin greșită. Și iată de ce :

Numai atunci intelectul ar putea fi socotit ca resortul Istoriei, cînd el ar fi ajuns din factor individual un factor social, adică intelectul social, și, ca atare, ar fi hotărit într'un mod conscient mersul istoric al omenirii. Cu alte cuvinte, cînd societatea *s'ar fi înțeles* asupra mersului economic ; cînd, prevăzînd toate rezultatele ulterioare ce ar da ori-ce schimbare economică, ori-ce îmbunătățire sau perfecționare de instrumente, ar fi dirijat în armonie cu această prevedere mersul ei economic, — atunci, bine 'nțeles, intelectul social ar

fi fost numai de cît resortul, factorul determinant al Istoriei omenirii.

Dar oare așa a fost? Oare meșteșugarul care a perfecționat instrumentul, pricepea el, prevedea el toate schimbările sociale ce vor reeși din această perfecționare? Oare acela care a inventat mașina Jeny Mill, pricepea el revoluția ce va face invenția lui? Oare pricepea aceasta Societatea? Și, mai ales, dacă ar fi priceput'o întru cit-va, *condus'a societatea în concordanță cu aceasta mersul ei istoric?* Nimic din toate acestea!

Meșteșugarii cari au perfecționat instrumentele de muncă, creînd și prefăcînd manufactura, nu s'au condus în aceste perfecționări de cît de propriul și imediatul lor interes: habar n'aveau nu numai ei, dar chiar cei mai geniali din contemporanii lor de rezultatele sociale îndepărtate ce vor produce perfecționările acestea, cu atît mai mult habar n'avea de toate acestea societatea contemporană lor, — ast-fel în cit societatea *suferea* rezultatele procesului economic, dar *nu-l dirijă*.

Se 'nțelege că intelectul, că spiritul, a fost un factor absolut necesar pentru producerea unui instrument, unei invențiuni economice; dar tot așa de necesar factor pentru producerea acestei invențiuni a fost și ochiul omului și musculatura lui și circulația sîngelui, în sfîrșit tot organismul lui fiziologic și psihologic. Oare nu cum-va din cauză că vederea omului a fost un factor absolut trebuincios pentru producerea perfecționărilor eco-

nomice, trebuie să socotim vederea ca resortul vieții istorice a omenirii, ca principalul factor istoric? Evident că nu. Și același lucru trebuie să-l spunem și despre intelectul individual din evul mediu.

Dar faptul acesta îl voi lămurii mai bine mai la urmă.

Acum, dați-mi voe, după această întrerupere pe care am crezut-o foarte necesară, să urmez mai departe cu aplicarea concepției materialiste la exemple reale istorice.

* * *

Am văzut în cîte-va cuvinte cum materialismul economic explică trecerea societății feudale în societatea burgheză modernă. Să vedem acum, cum după aceeași concepție se lămurește trecerea societății moderne burgheze într'o altă formă socială, superioară celei moderne. Nici timpul nici cadrul acestei conferințe nu mă iartă să mă 'ntind pe larg cum ași fi dorit asupra acestei părți; de aceea îmi veți da voe să explic totul în cîte-va cuvinte.

Procesul economic început și urmat în epoca medievală, își continua mersul în veacul nostru *cu înțecala aburului*. Aceasta nu-i o expresie figurată. Prefacerea aburului în motor a accelerat într'un mod colosal procesul economic al societății. Manufactura mare din veacul trecut, unde lucrau

sute de lucrători s'a prefăcut în fabrici colosale, unde lucrează mii și cite o dată zeci de mii de oameni; drumurile și șoselele de odinioară s'aũ prefăcut în drumuri de fier; telegraful transmite cu iuțea fulgerului gîndirile noastre la distanțe nemăsurate; diviziunea muncii din națională a ajuns internațională; producțiunea mărfurilor a crescut enorm; debușeul național a devenit și el din național internațional; productivitatea muncii s'a mărit enorm și enorm s'a mărit populațiunea și mai ales enorm s'aũ mărit orașele. Ast-fel dar, precum vedeți, societatea contemporană nouă e aproape altă societate de cît cea din veacul trecut, de pildă.

În societatea aceasta se dezvoltă contrazicerea următoare, care o sapă din temelii: cu cît societatea se dezvoltă economiceste, cu cît crește populația,—cu atita viața se socializează, se colectivizează, ca să zic așa, tot mai mult și mai mult, cu atît, prin urmare, și organizmul social devine tot mai concret, tot mai agregat din dezagregat cum erà altă dată.

Ca să pricepem adevărul acesta mare, să comparăm societatea contemporană nouă cu o societate din urmă, s'o comparăm, de pildă, cu veacul de mijloc în care populația erà puțină, în care și acei puținii locuitori n'aveau cum să comunice între ei din cauza căilor de comunicație rudimentare. Un locuitor di'ntr'un sat — din pricina unor asemenea căi de comunicație — n'avea

idee și nu-și avea viața legată nu numai de con-
cetățenii lui mai depărtați, dar de multe ori nu
cunoștea nici chiar pe locuitorii unui sat mai a-
propiat, nu avea idee de ei. Intr'o asemenea so-
cietate, viața eră în adevăr foarte individualizată,
foarte dezagregată. În zioa de a-zî înse, viața
unui om e legată de viața societății întregi. În
unele țări, populația a ajuns așa de deasă, în cit
am putea zice că—in Belgia de exemplu—locui-
torii se ating cu cotul unul pe altul; căile de co-
municație, telegraful, gazetele, colosala împărțire
a muncii, pun în legătură nu numai pe locuitorii
aceleia-și țări, dar pe locuitorii continentelor în-
tregi. În acela-și timp, inter-dependența, ca să zic
așa, a cetățenilor unei țări între ei, ajunge cit se
poate de mare. Așa, spre pildă, un om care ar
aduce o boală epidemică, precum e ciuma, în
Londra, ar pune în primejdie viața a cinci mi-
lioane de suflete; o mie de oameni cari călăto-
resc cu un tren, își încredințează viața lor unui
om pe care nici nu l-au văzut vre-o dată, meca-
nicul, și care, printr'o simplă mișcare din mână,
poate distruge trenul întreg. Mai departe, dacă
se va inventa un explosibil mai puternic de cit
nitro-glicerina, atunci un om reu va putea face
să sară în aer, din odaia lui, strade întregi, dacă
nu un întreg oraș.

Așa dar, înc'o dată, viața se socializează, se
colectivizează așa de mult, legătura socială devine
așa de intimă, inter-dependența membrilor socie-

tăței devine așa de mare, în cît cu drept cuvînt putem zice că acuma viața unei societăți atîrnă de fie-care individ și viața fie-cărui individ atîrnă de societate. Cu drept cuvînt putem zice iară-și, că societatea poate fi numită acum un organism ale căruia părți sînt intim legate între ele.

Și, tot de o dată, în acest organism socializat se socializează, se colectivizează și producțiunea economică. În industrie, în fabrici, sînt mii, sînt zeci de mii de oameni cari lucrează colectiv în aceea-și fabrică, după acela-și plan, pentru facerea unui product economic. În agricultura mare, sînt iară-și mii de oameni cari tot după acela-și plan lucrează colectiv pe o moșie întinsă pentru a scoate un product agricol.

Ei bine, — pe cînd întreaga viață socială se colectivizează; pe cînd producțiunea economică se colectivizează și ea din ce în ce mai mult — *aproprierea productelor, apropierea instrumentelor de muncă nu e socializată, nu e colectivă, ci rămîne individualistă*. Fabrici, mine, moșii, producțiunea întregă nu aparține întregului organism social, societăței, ci . . . aparține la indivizi deosebiți.

Aceasta, e marea, e colosala contradicere ce se desvoltă prin procesul, prin progresul economic în societățile moderne.

Această contradicere și anomalie e cauza marilor anomalii sociale de astăzi. De aci, proletarizarea maselor muncitoare, concentrarea de bogății imense în mîinile unora și înfiorătoarea să-

răcie la alții; de aci acest egoism strimt, acea luptă de clase, acea luptă între indivizi în societatea modernă, etc. etc.

Toate aceste crude anomalii vor dispărea împreună cu marea anomalie ce le slujește de obârșie!

Căci, cu cât se va desvolta mai mult socializarea, colectivizarea vieții sociale și a producției, cu atât mai imperioasă va deveni și colectivizarea apropierei.

Precum la un anumit grad de presiune aburul sfarmă în bucăți cazanul, ast-fel sub presiunea socializării vieții și producției (ajunse la un anumit grad de dezvoltare) se va sfărma 'n bucăți apropierea individualistă cu întregul ei edificiu politic și juridic. Și acea societate unde vor fi colectivizate nu numai producția ci și instrumentele de muncă și toată gospodăria națională, socială, acea societate se numește societatea socialistă.

Iată pentru ce, domnilor, societatea socialistă este nu o dorință deșartă, nu un vis, ci o *necesitate neînălăturabilă*, provocată de procesul economic al societății înse-și, provocată de absoluta nevoie de a se armoniza socializarea întregii vieți, socializarea producției, care există deja, cu socializarea apropierei.

Spun aceste cite-va cuvinte la adresa acelor care văd în socialiști niște utopiști, niște vizionari. De alt-fel, despre societatea socialistă nu voi vorbi acum, pentru că nu mă iartă cadrul

ce voiū să dau acestei conferințe. Voiū insistă totu-și asupra unei singure deosebiri d'între societatea actuală și societatea socialistă, deosebire care intră perfect în subiectul acestei conferințe. Această deosebire e următoarea:

Pe cînd în societatea de astăzi procesul economic stăpînește societatea ; pe cînd producătorii nu stăpînesc produsele lor, ci sînt stăpîniți de ele, — în societatea socialistă, din potrivă, societatea va stăpîni procesul economic, producătorii vor stăpîni produsele.

Dați-mi voe să insist mai mult asupra acestui punct, asupra acestui mare adevăr, căci el e de o mare însemnătate pentru subiectul conferinței mele.

În ori-ce societate producătoare de mărfuri, marfa o dată produsă scapă de sub stăpînirea producătorului. Productul ne fiind creat pentru întrebuițarea producătorului, ci pentru vînzare, pentru schimb, pleacă de la producătorul său în lumea largă a mărfurilor. În aceste călătorii, adesea-ori el face multe șotii creatorului său. Iată cîte-va exemple.

Presupuneți o fabrică de tunuri. Tunurile o dată produse, sînt vîndute și poate revîndute. Ei bine, într'un caz de resbel se poate întîmpla foarte ușor ca aceste tunuri să se întoarcă tocmai înotriva acelor care le-au produs, să omoare tocmai pe producătorii lor.

Alt exemplu: o fabrică de mașini. Lucră-

torii produc o mașină perfecționată. Această mașină, introdusă în industrie, poate aruncă pe drumuri făcând de prisos pe o mulțime de lucrători cari mai înainte înlocuiaă cu brațele lor mașina. Ei bine, printre acești lucrători remași pe drumuri pot fi chiar aceia cari aă produs'o, în tot cazul frați de ai lor, frați de suferință și de muncă.

Altă pildă. Cunoașteți cu toții greva generală a minerilor din Anglia. 500.000 de lucrători aă remas pe drumuri. Dacă socotim și copiii lor, avem un număr de 1.000.000 de suflete aruncate în valurile sărăciei. Cauza acestei nenorociri e supraproducția de cărbuni. Și aci trebuie să explic în două cuvinte ce este această supraproducție.

În societatea actuală, se produce fără nici o socoteală; societatea nu știe nici cit nici cum trebuie să se producă. Ci singura putere, care hotărăște modul și quantumul producțiunei, e o putere oarbă, care se numește concurența, *starca pieței*. În cazul nostru, minerii aă produs, să zicem, la un moment dat, o cantitate de X milioane tone de cărbuni. Acești cărbuni se prezintă 'n piață pentru vnzare; înse piața este, după expresia economiștilor, saturată de cărbuni, așa că aceste X milioane de tone sunt de prisos și, fiind de prisos, vor scobori, prin prezența lor netrebuincioasă, prețul cărbunilor în general. Atunci... patronii mineri vor fi siliți să coboare salariul muncitorilor ori să înceteze producțiunea

și, deci, să congedieze pentru o vreme oare-care pe producătorii acelor X milioane de tone de cărbuni, cari vor rămâne muritori de foame. Produc-tul contra producătorilor.

Alt exemplu.

Să presupunem, domnilor, un agricultor mare, cu o mare energie, cu o mare știință, cu foarte mare talent. Acest agricultor genial, să presupunem, a pus tot: energia, cunoștințele, geniul său într'o moșie oare-care, nu tocmai favorabilă agriculturii, dar, prin calitățile intelectuale extraordinare, a învins toate greutățile, a învins natura, a făcut natura să producă bine. Agricultorul nostru stringe recolta și o scoate în vânzare. Dar iată că în vremea aceasta s'a întâmplat că recolta din America și India a fost mare. Din această cauză prețurile cad enorm, produsele agriculturii noastre, apărute în piață, nu pot fi vândute sau vor fi vândute cu preț scăzut și genialul nostru agricultor, fără cea mai mică vină din partea lui, e ruinat, rămâne pe drumuri. Și astfel un om care a învins natura, e învins la rîndul lui de propriul său product ori mai bine zis de *modul social* cum se produc și se distribuie bogățiile în societatea modernă.

Ași putea înmulți exemplele de asemenea natură, dar cred că și acestea sînt de ajuns, pentru a arăta cum în societatea modernă producțiunea stăpînește pe producători.

Nu tot astfel se va întâmpla în societatea

socialistă. Intr'o societate în care instrumentele de muncă aparțin societății întregi, nu la indivizi deosebiți, această societate înfațisează un fel de gospodărie unitară, o mare familie. O societate ca aceasta nu mai produce mărfuri de vânzare, valori de schimb, ci valori de întrebuințare pentru ea. Și, ca urmare logică, o asemenea societate hotărăște prin anumite organe (comitete de statistică, delegațiuni etc.) *ce* trebuie de produs, *cum* și *după* care plan; ea hotărăște ce mașini trebuiesc introduse, ea hotărăște toată gospodăria socială. Cu alte cuvinte — *într'o așa organizație, societatea începe să dirijeze mersul economic și începe să-l dirijeze într'un mod conscient și chibzuit.*

Este dar clar că 'n societatea socialistă momentul hotărîtor al vieții sociale este nu procesul economic ci intelectul, ci spiritul omenesc, dar nu spiritul supranatural al metafizicianilor ci spiritul natural, productul natural al evoluțiunii. Da, aceea ce un Buckle credea adevărat pentru întreaga Istorie a omenirii, de la începutul dezvoltării ei, va fi adevărat... înse numai pentru societatea socialistă.

Și tocmai aci este deosebirea, marea deosebire între era socialistă și toate celelalte epoci pe care le-a suferit omenirea. După mii de ani de robie, după mii de ani în cari societatea a fost stăpînită și condusă de niște puteri oarbe, pentru 'ntia oară atunci ea va deveni cu desăvîrșire conscientă, adevărat liberă, perfect stă-

pînă conscientă peste destinele ei. Faptul acesta e de o însemnătate colosală.

Dar concepția materialistă a Istoriei a fost învinuită de imoralitate, i s'a imputat că e fatalistă, că subordonează întreaga mișcare a omenirii condițiunilor materiale, procesului economic, *stomacului*, că ea reduce intelectul, morala la un rol supus.

È stranie învinuirea, cum vedeți.

Dar ce vină poate avea concepția materialistă a Istoriei, de faptul că *pînă astăzi* intelectul ori morala omenească nu a putut avea un rol preponderant în mișcarea istorică a lumii?

De cînd o concepție, o teorie, poate fi învinuită de faptele pe care ea *le constată numai*?

Este o altă teorie, domnilor, care a fost tot în modul acesta criticată. Această teorie este *darwinismul*. I s'a imputat că e imorală, pentru că găsea originea omului în maîmuță. Dar la acestea cu drept cuvînt ar putea răspunde un darwinist:

— «Da, e foarte umilă originea omului; dar cu cît mai umilă este ea, cu atît mai multă cinste face omenirii faptul că a ajuns acolo unde o vedem a-zi; da, omul *a fost* maîmuță, — dar în lungul șir al veacurilor el ne-a dat un Shakespeare, un Newton, un Laplace, un Darwin, un Marx; ce viitor sublim așteaptă deci pe om!»

Și aceea ce darwinistul zice despre om, poate să zică de bună seamă concepția materialistă a Istoriei despre societate:

— «Da, sunt umile începuturile societăților omenești; factorul hotărîtor în dezvoltarea societății de la început a fost organizarea relațiilor sexuale, un fel de selecțiune animalicească; da, mii de ani de la barbarie pîn' la civilizație și în toată perioada civilizației, momentul hotărîtor în Istorie a fost procesul economic — o forță inconștientă și oarbă — ... și cu toate acestea societatea a ajuns acolo unde o vedem astăzi, devenind, de la un trib selbatic, o Franță ori o Engliteră modernă! Ce va fi dar atunci, cînd momentul hotărîtor în dezvoltarea istorică a omenirii va fi nu o forță oarbă, nu o forță inconștientă, ci intelectul omeneșc, conștiența socială!? În cazul acesta, viitorul luminos ce așteaptă societatea e așa de mare și așa de strălucit, cit cea mai genială fantazie nu-l poate concepe».

Precum vedeți, concepția materialistă a Istoriei nu numai că nu e o concepție pesimistă, descurajatoare, ci, din potrivă, dătătoare de curaj în cel mai mare grad.

Acî mi s'ar putea face o întrebare:

— Incepînd de la forma socialistă pe care o va îmbrăca societatea, — cînd intelectul omeneșc, intelectul social și conștiența socială vor ajunge momentul hotărîtor în Istoria omenirii, — va rămîne oare esențial vecinic acest factor? Va hotărî el oare definitiv, tot-de-a-una, istoria omenirii?»

A căută respuns la această întrebare, ar fi să ne afundăm cu mintea în lumea ipotezelor în-

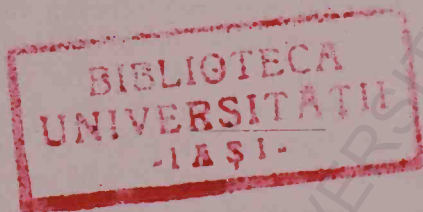
drăznețe, a fantaziei, a utopiei! Căci ce putem noi ști astăzi despre un viitor atît de îndepărtat? Dar dacă mi-ar fi permis mie să fac o asemenea ipoteză îndrăzneață, ași zice următoarele:

Spencer, în admirabila lui carte *evoluția moralei*, face o profeție, pentru care de altmintrelea are multe argumente și date științifice. Spencer prevede o vreme cînd omenirea 'ntreagă va forma o singură societate, un mare, un colosal organism social. Și acest organism va fi așa de armonic, interesele și sentimentele tuturor vor fi atît de armonizate, acest organism va fi atît de simțitor, în cit fie-care bucurie a unora va găsi un resunet *fericit* în inima tuturor, după cum o bucurie ori o durere ce ne lovește acum individual, e resimțită viu de întregul nostru organism.

Ei bine, cînd omenirea va ajunge la gradul acesta de dezvoltare, atunci momentul hotărîtor în societate, afară de intelect, vor fi sentimentele sociale și altruiste, momentul hotărîtor în dezvoltarea acelei societăți vor fi iubirea și simpatia universală.

Dar — cum am zis— a speculă asupra viitorului îndepărtat, este a te afundă cu mintea în lumea vagă a utopiei. Și cred că noi cei de astăzi ne putem mulțumi cu acele înălțimi amețitoare la care *științificește* ne ridică analiza economică a societăților și concepția materialistă a Istoriei, cînd ne arată că momentul hotărîtor în societatea viitoare va fi intelectul și conștiința socială.

Și aceasta nu într'o societate grozav de depărtată ci într'o societate foarte apropiată de noi, care bate la porțile societăților moderne și nu așteaptă de cit ca popoarele muncitoare conșiente și luminate să-i strige: «Intră!».

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

77-465

1960

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1985

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

